

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83801,Zawidzki-Jan-Wiktor-Tomasz.html>
2022-10-03, 17:20

Zawidzki Jan Wiktor Tomasz

ZAWIDZKI Jan Wiktor Tomasz (20 XII 1866, Włuki k. Płocka – 14 IX 1928, Warszawa), fizykochemik i historyk chemii. Syn Jana Wiktora, zarządcy folwarku, oraz Zofii z Gościckich.

Z. początkowo kształcił się w domu, od 1876 uczęszczał przez rok do prywatnej Szkoły Realnej J. Pankiewicza, a następnie do Warszawskiej Szkoły Realnej, którą ukończył w 1885.

Powtarzał piątą klasę z powodu braków w znajomości algebry. Już od czasów szkolnych fascynował się historią i gromadził książki historyczne. Przez rok pracował jako rysownik w petersburskim biurze technicznym S.

Olszewskiego, głównego reprezentanta fabryki Lilpop, Rau i Loewenstein na Rosję. W 1886 zdał egzamin wstępny do Polytechnische Schule w Rydze. Początkowo studiował na wydziale mechanicznym, po pięciu semestrach jednak przeniósł się na wydział chemiczny. W 1895 otrzymał (z odznaczeniem) dyplom inżyniera chemika. W trakcie studiów był członkiem (a w 1892–93 prezesem) studenckiej korporacji „Arkonia”. W 1896 udał się do Lipska, do pracowni W.

Ostwalda, pod kierunkiem którego przygotował rozprawę doktorską *Über die Dampfdrucke binärer*

Flüssigkeitsgemische, obronioną w 1900. Praca ta przyniosła Z. międzynarodowe uznanie, gdyż po raz pierwszy w chemicznej literaturze zostały oznaczone bardzo precyzyjnie ciśnienia cząstkowe obu składników mieszanin podwójnych, z wykorzystaniem opracowanej przez niego metody. W 1900 przyjął propozycję P. Waldena objęcia stanowiska asystenta w Katedrze Chemii Fizycznej w Polytechnische Schule w Rydze. W 1905 złożył na uniwersytecie w Petersburgu egzamin na stopień magistra chemii oraz uzyskał na uczelni w Rydze dyplom inżyniera technologa. W 1906 został docentem chemii fizycznej stosowanej. Wiosną 1907 objął jako profesor zwyczajny Katedrę Chemii Ogólnej na Akad. Rolniczej w Dublanach.

Po przejściowym okupowaniu Dublan przez wojska rosyjskie podczas I wojny światowej został na krótko uwięziony pod zarzutem sympatii prorosyjskich przez władze austriackie. Po śmierci K. Olszewskiego, objął w 1917 kierownictwo I Zakładu Chemicznego UJ. Na początku X 1917 został powołany na stanowisko profesora zwyczajnego na UW oraz PW. Od 1919 do końca życia kierował Katedrą Chemii Nieorganicznej PW, a w 1918–19 był także profesorem w Katedrze Chemii Nieorganicznej UW. W 1917–19 był rektorem PW. W 1918 został powołany przez Radę Regencyjną na członka Rady Stanu Królestwa Polskiego. W 1924 został powołany na stanowisko dyrektora Departamentu Szkół Wyższych w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a od 11 XII 1924 do 25 III 1925 kierownikiem tego resortu w rządzie W. Grabskiego. Nie chciał jednak dłużej sprawować tej funkcji i odmówił podpisania umowy na stanowisko ministra.

Działalność naukowa Z. dotyczyła głównie trzech grup zagadnień: 1. badań nad składem warstw powierzchniowych roztworów, w których substancje zmniejszające napięcie powierzchniowe cieczy gromadzą się na ich powierzchni; 2. badań nad składem pary podwójnych mieszanin cieczy; 3. badań nad kinetyką reakcji autokatalitycznych. Z. przedstawił teorię tego typu reakcji oraz wyjaśnił ich mechanizm molekularno-kinetyczny. Zaprojektował także aparaturę do ciągłej destylacji termicznej mieszanin cieczy, do demonstracji zjawisk dysocjacji termicznej, termostat ekonomiczny do wyższych temperatur oraz przyrząd do pomiarów szybkości reakcji w wyższych temperaturach.

Z. interesował się historią chemii, m.in. początkami chemii w Polsce na przełomie XVIII i XIX wieku oraz rolą kobiet w dziejach chemii – od legendarnej postaci starożytnej alchemiczki Marii Żydówki do M. Skłodowskiej-Curie. Opracował wiele biografii wybitnych chemików, część z nich została opublikowana w zbiorze *Szkice biograficzne* (Warszawa 1959). Pracował nad *Słownikiem biograficzno-bibliograficznym chemików polskich*. Maszynopis tej pracy zaginął w czasie II wojny światowej. Jego syn, Jan Gustaw, inżynier chemik, uzupełnił napisany przez ojca fragment i wydał jego *Wspomnienia* (Warszawa 1934).

Liczba publikacji Z. łącznie ze sprawozdaniami, referatami oraz recenzjami prawdopodobnie przekracza tysiąc. Za pracę *Studia nad dynamiką chemiczną procesów autokatalitycznych* otrzymał w 1917 nagrodę Kasy im. J. Mianowskiego. Pod koniec życia pracował nad syntetycznym dziełem z zakresu teorii szybkości reakcji, którego nie zdążył już ukończyć. Praca *Kinetyka chemiczna* została wydana pośmiertnie przy udziale W. Świętosławskiego oraz syna Z., Jana Gustawa (Warszawa 1931). Na podstawie szczegółowych notatek wykładowych Z. M. Centerszwer przy udziale J.G. Zawidzkiego przygotował podręcznik *Chemia nieorganiczna* (Warszawa 1932–36). Z. był założycielem oraz redaktorem „Roczników Chemii” (1921–23, od 1924 razem z W. Świętosławskim), czasopisma będącego organem Polskiego Tow. Chemicznego.

Z. był członkiem wielu towarzystw naukowych. W 1918 został członkiem korespondentem, a w 1921 członkiem czynnym PAU. W 1920 został wybrany na członka czynnego i sekretarza ANT (1920–23). Od 1918 był członkiem czynnym TNW. W 1918 wszedł do Komitetu Zarządzającego Kasy im. J. Mianowskiego, w 1921–28 zaś był jego wiceprezesem. W 1919 został wybrany na wiceprezesa powstałego wówczas Polskiego Tow. Chemicznego (w 1922–23 był jego prezesem). Przewodniczył akcji budowy nowego gmachu Biblioteki Jagiellońskiej oraz utworzenia Biblioteki Narodowej w Warszawie. W 1923 został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Zmarł w pociągu jadącym z Zakopanego do Warszawy.

SBTP (J. Piłatowicz); Śródka.

A. Dorabialska: *Prof. Jan Zawidzki – Sylwetka postaci*, „Roczniki Chemii” 1929, t. 9; J. Zawidzki: *Wspomnienia*. Wydanie pośmiertne, Warszawa 1934.

Marcin Dolecki

